

УДК 351.84:364.3(477)

Т. Токарський

ДО ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми соціальної політики, що особливо актуалізується в сучасному світі, зокрема в Україні, проаналізовано ускладнення внутрішньої ситуації в країні і міжнародної обстановки, яка провокується вже впродовж трьох років воєнними діями Росії. Розкрито рівень соціального життя.

Ключові слова: кризове суспільство, пригнічена економіка, воєнний конфлікт, корупційність суб'єктів, надмірна офшоризація.

Соціальна політика як феномен сучасного, кризового, мало прогнозованого розвитку сучасного суспільства привертає увагу багатьох дослідників у сфері економіки, політики, соціальної філософії. Однак цей факт все одно не знімає актуальної потреби глибокого проникнення у проблематику соціальної політики з метою впровадження модернізації суспільного буття на рівні європейському, хоча й на сьогодні досить ускладненому в ході воєнного конфлікту в державі. Отже, проблему необхідно вирішувати на двох рівнях: внутрідержавному і загальносвітовому. Так чи інакше внутрішні політико-економічні кризові явища позначаються і на глобалізаційних соціальних зв'язках в Україні. Якщо внутрішні соціальні тенденції складно передбачати, то світові проєкції соціальної політики виразно проглядаються, як приклад, для прогнозування нашого перспективного вибору – євроінтеграційного формату суспільного буття в Україні.

Осмилення таких парадигм щодо шляхів розвитку суспільства цікаве як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Перший напрям – теоретичний – акцентується з огляду на те, що складний український досвід соціальної політики вочевидь залишає слід (хоча й негативний) в історії соціальної політики та здобуває свій унікальний досвід виходу із непередбачувано непростих реалій сьогодення.

Дослідження основних аспектів соціальної політики та методів оцінки її ефективності проводилися у працях В. Багірова, Ю. Волкова, І. Дедюхової, Л. Дідківської, А. Сіленко, Б. Гурне, К. Маркса, М. Файфер, М. Шутова.

Основи теорії соціальної сфери закладені в працях М. Туган-Барановського, І. Франка, які поглиблюються у працях Г. Беккера, С. Брю, Ф. Ліста, А. Маршалла, К. Макконнелла, П. Самюельсона, А. Чаянова. Водночас доводиться констатувати, що недостатньо відображений зв'язок теорії соціальної сфери із сучасними теоріями ринкової економіки. Подальший розвиток теорії та практики функціонування соціальної сфери висвітлено у працях зарубіжних вчених: Дж. Коула (США), Ф. Ларрена (США), А. Льюїса (Велика Британія), Е. Россета (Польща), Дж. Сакса (США), Дж. Штигліца (США), Дж. Стречі (США), Г. Слюсажа (Польща), М. Тодара (США), А. Чудеця (Польща) та інших.

Проблемам розвитку соціальної сфери, її окремим аспектам присвячені праці вітчизняних вчених, зокрема: З. Варналія, М. Вдовиченка, С. Вовканича, В. Галанця, В. Геєця, М. Долішнього, С. Дорогунцова, С. Злупка, О. Куценко, Г. Купалової, М. Козоріз, Р. Косодія, О. Крисального, Д. Крисанова, В. Липчука, Е. Лібанової, І. Лукінова, В. Мікловди, А. Мельник, В. Месель-Веселяка, І. Михасюка, В. Новікова, О. Онищенко, М. Орлатого, С. Пирожкова, І. Попової та інших.

Вибір теми пов'язаний із суперечливими процесами руху суспільства у напрямі євроінтеграції і одночасним швидким зuboжінням населення через підвищення тарифів, падіння гривні, різке зростання кількості біженців, зтяжні воєнні дії тощо.

Віднайдення цивілізаційних способів розвитку українського суспільства, його оздоровлення – це той ключовий намір, яким ми передбачаємо спроектувати теоретичні та втілити практичні системні зміни у соціальній політиці держави на основі запропонованих рекомендацій щодо створення соціального ґрунту сучасного українського суспільства. Відтак завданням, яке впливає із поставленої мети, є всебічний аналіз стану соціальної політики, спроба зіставлення стану в цій сфері за останні десять років як “проблемного спадку”, із соціальною політикою окремих європейських країн.

Концептуальна проекція соціальної політики як безпекового феномена нагальне сучасне завдання вітчизняної науки, що зумовлене теоретичними і практичними (праксеологічними) потребами розвитку України.

Актуалізація цієї наукової проблематики відбувається у контексті євроінтеграційних намірів України та її самоідентифікації як майбутнього повноправного учасника Європейського Союзу, поглиблення глобалізаційних процесів у світі, загострення проблем економічної та екологічної безпеки, подолання бідності населення. Йдеться про формування соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу, що відповідає міжнародним стандартам якості життя, формування середнього класу як гаранта стабільності в країні та ефективного фактора прискорення економічного зростання. З огляду на це, виникає необхідність аналізу та наукового обґрунтування комплексної стратегії соціального розвитку України, пошуку нових механізмів та інструментів його забезпечення, нівелювання соціально-економічної диференціації регіонів та соціальної напруги.

Для того, щоб сформулювати своє бачення проблем соціальної політики в Україні, зробимо спробу відшукати аналоги ключових термінопонять у сучасній європейській науці. Так, сформоване європейськими вченими поняття “політика” означає певний курс або метод дії, обраний з огляду на наявні альтернативи та умови, і спрямовується на прийняття теперішніх або майбутніх рішень [1]. Соціальна політика держави, регулювання соціально-економічних умов життя суспільства і підвищення добробуту та рівня життя членів суспільства – це гаранті гідних умов життя людини.

Соціальна політика є важливою складовою внутрішньої політики держави, вплив якої у соціальній та економічній політиці нерозривний, оскільки реалізація соціальних заходів залежить від стабільності функціонування економічної системи. Політика економічного зростання істотно посилює державу, відтак зміцнення держави сутнісно впливає на розвиток соціальної сфери.

Вітчизняні та зарубіжні фахівці у галузі економічної безпеки зауважують, що сучасний етап соціальної політики характеризується кризою, воєнними діями Росії у Східній Україні, що суттєво гальмує розвиток суспільства, зумовлює національну нестабільність, що погіршують соціальні наслідки. Проблема національної безпеки може бути гарантовано забезпеченою лише за умови культивування як соціального, так і економічного змісту. Як ніколи Україна потребує злагоджених дій світових держав, узгодження плану співробітництва між ними щодо соціальної безпеки, реформування соціальних відносин, пошуку нових та механізмів, здатних

регулювати соціальні процеси. Особливого значення в цих умовах набуває соціальна політика України.

В економічній теорії та практиці не існує усталеного уніфікованого поняття “соціальна політика”. Вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють кілька груп концептуальних підходів щодо формулювання дефініції “соціальна політика”.

Перша з них ґрунтується на ототоженні соціального та суспільного: соціальна політика – це суспільні дії щодо вирішення загальносуспільних проблем; мета соціальної політики – сприяння досягненню цілей суспільства. Загальновизнаним недоліком такого підходу вважається недооцінка проблем та інтересів особистості у суспільстві.

Друга група ґрунтується на принципах соціальної справедливості та соціальної солідарності як основних цінностях сучасного громадянського суспільства. Але загальновідомо, що зазначені принципи на практиці реалізувати доволі складно. Почуття солідарності та взаємодопомоги соціуму формуються природно, на основі колективної діяльності. Що стосується принципу соціальної справедливості, то все залежить від того, хто її декларує. Це багатозначне поняття. За такого підходу до визначення соціальної політики втрачається реальна мета та шляхи її досягнення.

Третя група концепцій об’єднує перевагу перерозподільних заходів і визначає соціальну політику як інструмент пом’якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності. У межах такого підходу метою соціальної політики є регулювання диференціації доходів. Проблема полягає у визначенні оптимальної або безпечної диференціації, що зумовлює достатній рівень зацікавленості щодо збільшення доходів найзабезпеченіших верств суспільства і, водночас, захищеність найбідніших.

Четверта група визначає соціальну політику як різновид суспільної діяльності, спрямованої на вирішення проблем захисту соціально вразливих та потенційно небезпечних верств населення. Перевага надається системі державної допомоги та добродійної діяльності. Такий підхід обмежує активність державних та громадських інститутів і “безпечна” та “невразлива”, за певними ознаками, частина суспільства залишається поза увагою соціальної політики.

П’ята група ґрунтується на необхідності регулювання (стабілізації та регламентування) соціально-трудових відносин, тобто відносин праці та капіталу, найманих працівників та роботодавців. На цьому ґрунтуються усі соціальні заходи. Недоліком такого концептуального підходу визначення соціальної політики є те, що поза увагою (як і в четвертій групі) залишається значна частина суспільства, яка не належить до сфери цих відносин.

Кожен із зазначених концептуальних визначень соціальної політики має раціональний початок і деякі обмеження водночас. Сучасна соціальна політика розвинутих країн світу певною мірою використовує всі ці підходи. Тривале накопичення теоретичного та практичного досвіду трансформаційних перетворень зумовило еволюцію поглядів на сутність соціального розвитку, захисні функції держави, принципи і методи формування та реалізації її соціальної політики. Зокрема, Р. Мішра використовує широке визначення, в межах якого соціальна політика належить до структурних моделей і заходів, спрямованих на задоволення соціальних потреб [2].

Досвід розвинутих країн світу свідчить, що прогресивні трансформаційні перетворення та активна державна соціальна політика повинні характеризуватися

високим рівнем цільової спрямованості, їх принципи та методи – узгоджуватися із загальним європейським курсом реалізації стратегічно важливих економічних реформ. Реальний соціальний успіх досягається лише за умови відповідності поставлених цілей та завдань інтересам і сподіванням широких верств населення, суспільному консенсусу щодо базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації, досягнутому на основі консолідації всього суспільства та світової спільноти. Такі конструкти є істинними моделями соціального розвитку та зміцнення демократичних інститутів, розбудови суспільства та успішної реалізації стратегічних завдань довготермінового соціально-економічного розвитку. В умовах глобалізації економіки необхідно постійно оновлювати чинні моделі соціальної політики з урахуванням ментально історичних традицій, соціокультурної ідентифікації населення, а також місця країни у євроінтеграційному просторі.

Аналіз історичного розвитку людської цивілізації свідчить, що індивідуальні потреби, добробут, економічна та соціальна безпека як окремої людини, особистості, так і цілих спільнот, формуються не ізольовано від соціального середовища, а в певній системі поглядів, почуттів, цінностей та уявлень, які реалізуються за реальних суспільних відносин та діяльності відповідних політичних інститутів. Одним із основних предметів вивчення та засобом реалізації процесів соціального буття є соціальна політика – як суспільний феномен, так і вид практичної діяльності людства. Однак розроблення (подекуди спонтанне) і впровадження основних принципів соціальної політики в життя суспільства мають давню історію. Як академічна дисципліна, вона почала утверджуватись лише наприкінці XIX ст.

Тривале накопичення теоретичного та практичного досвіду трансформаційних перетворень зумовило еволюцію поглядів на сутність соціального розвитку, захисні функції держави, принципи і методи формування та реалізації її соціальної політики.

Вирішення проблем, пов'язаних із соціальною сферою, є прерогативою держави як у стабільній, так і в перехідній економіці. Функціонування соціальної сфери як підсистеми національної економіки, пов'язаної із забезпеченням життєдіяльності суспільства, тісно пов'язане з концепціями держави добробуту і соціальної політики. Соціально-економічні фактори (ідеологія, традиції, рівень економічного розвитку тощо) суттєво впливають на спосіб побудови держави і сутність її соціальної політики.

Висновки

До цього часу термінопоняття соціальної політики не є уніфікованим. Беремо до уваги сформоване європейськими вченими поняття “політика”, що означає певний курс або метод дії, обраний з огляду на наявні альтернативи та умови і спрямовується на прийняття теперішніх або майбутніх рішень. Отже, робимо припущення: соціальна політика ґрунтується на соціальних цілях і альтернативах.

Відомо, що соціальна політика асоціюється з державним забезпеченням певних базових соціальних послуг (медичні і соціальні послуги, пенсійне і житлове забезпечення, освіта, працевлаштування тощо), спрямованих на підвищення соціального добробуту, тобто добробуту всіх членів суспільства. Проте аналогічно концепції держави добробуту, до соціальної політики можна також включати деякі послуги, що покращують добробут суспільства (транспортні, телекомунікаційні тощо), і навіть економічну політику та державне регулювання, спрямовані на покращення умов життя.

Список використаної літератури

1. Merriam-Webster's Online Dictionary [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.m-w.com>.

2. Mishra R. The Welfare State in Crisis [Text] / R. Mishra. — Brighton : Wheatsheaf, 1984. — P. 7—19.

T. Tokarskyi

SOCIAL POLICY PROBLEMS IN UKRAINE

This article examines social policy problems which become highly important in the modern world, and in particular in Ukraine, and provides an analysis of the aggravation of the internal situation in Ukraine and of the international situation which has been provoking by military actions of Russia within three years. The social life level is revealed.

Key words: crisis society, depressed economy, military conflict, corruption of entities, extreme offshore.